

Odborný článok

Psychologická, sociálna a právna pomoc poskytovaná obetiam domáceho násilia ako osobám zastávajúcim procesné postavenie svedka – poškodeného v trestnom konaní v slovenskej republike

Martina Balážová

Mgr. Ing. Martina Balážová, externý doktorand, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, vyšetrovateľ Odboru kriminálnej polície Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave, Slovenská republika.

Dávid Šimek

JUDr. Dávid Šimek, PhD. vyšetrovateľ Odboru kriminálnej polície Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave, Slovenská republika.

Anotácia

Predkladaný príspevok sa zaoberá obeťami domáceho násilia v kontexte ich procesného postavenia svedka - poškodeného v rámci trestného konania vedeného v zmysle platnej a účinnej právnej úpravy Slovenskej republiky. Okrem exaktného pojmového vymedzenia obetí domáceho násilia v rovine de lege lata je príspevok zameraný aj na jednotlivé procesné práva, ako aj rôzne aspekty psychologickú a sociálnu pomoci, ktoré takto zadefinovaným typom obetí v trestnom konaní prináležia. Zároveň pojednáva o kľúčovej úlohe vyšetrovateľa a operatívneho pracovníka pri prekonávaní psychologických zábran obetí svedčiť, či už z dôvodu strachu, hanby, alebo prekonanej traumy, a to pomocou ustálených postupov za prísneho dodržania zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Uvedený generalizovaný postup takzvanej pozitívnej motivácie je možné aplikovať skoro v každej situácii preverovania alebo vyšetrovania, kde je vyťažovaný respektíve vypočúvaný svedok alebo svedok poškodený. Cieľom príspevku je aj na podklade praktických príkladov vychádzajúcich z autorskej praxe priblížiť čitateľom psychologické aspekty a správanie obetí domáceho násilia pred orgánmi činnými v trestnom konaní, a to s poukazom na ich vymedzenie vo vzťahu k rôznym formám pomoci a ochrany, ktoré sú zo strany orgánov Policajného zboru, vybraných organizácií alebo akreditovaných subjektov obetiam domáceho násilia poskytované.

Kľúčové slová: Obeť domáceho násilia, Trestné konanie, Svedok - poškodený, Psychologické aspekty

Annotation

Psychological, social and legal help provided to victims of domestic violence with the procedural position of the witness - aggrieved (according to Code of Criminal Procedure) during investigation and criminal proceedings in Slovak republic.

Presented contribution deals with victims of domestic violence in the context of their procedural position witness - aggrieved according to criminal proceedings followed by actual and effective Slovak legislation. Except to exact terminological bordering of the witness of domestic violence in the sense of de lege lata, the contribution is focused on the individual proceeding rights as well as different aspects of psychological and social help, which belongs to this type of victims. Contribution is also focused on the key role of investigator and detective, which are motivated to overcome victim's psychological barriers not to testify, due to fear, shame, trauma, by using stable protocols according to Act No. 300/2005 Coll., the Criminal Code and Act No. 301/2005 Coll., the Code of Criminal Procedure. Generalized protocols of positive motivation can be applied on different criminal investigations, where is interviewed witness or witness - aggrieved. Main goal of this contribution is to present, according to practical examples, the psychological aspects and behavior of victims of domestic violence during the investigation, with the focus on different relations to multiple forms of help and protection, which are provided by police force, selected organisations and accredited subjects.

Key words: Victim of domestic violence, Criminal Proceeding, Witness – aggrieved, Psychological aspects

Úvod

Problematika domáceho násilia je aj s prihliadnutím na zvyšujúcu sa mieru kriminality v oblasti trestných činov súvisiacich s domácim násilím narastajúcim negatívnym fenoménom dnešnej doby. Aj napriek skutočnosti, že stále vysoké množstvo predmetného druhu kriminality ostáva v rovine takzvanej latentnosti, počet oznamovaných násilných skutkov páchaných na blízkych osobách vykazuje rastúcu tendenciu. Z uvedeného dôvodu pokladáme za dôležité zamyslieť sa nad skutočnosťou, či právne inštitúty Slovenskej republiky poskytujú dostatočnú mieru ochrany pre obeť domáceho násilia v rozsahu, aby sa nebáli tak závažný protispoločenský skutok, akým domáce násilie je, oznámiť a nebáli sa hľadať podporu a pomoc ako u orgánov činných v trestnom konaní, tak u subjektov, ktorých vznik je naviazaný na poskytovanie pomoci takto vybraným typom obetí. V predmetnom príspevku by sme chceli poukázať na procesné postavenie obeť domáceho násilia v trestnom konaní v Slovenskej republike, na práva, ktoré takýmto druhom obetí prináležia a špecifické prvky a formy pomoci, ktoré sa vo vzťahu k daným typom obetí počas vyšetrovania aplikujú. Zároveň, aj s prihliadnutím na vybrané psychologické aspekty správania sa obetí domáceho násilia počas vedenia trestného konania, je v uvedenom kontexte potrebné zvážiť, či slovenská trestnoprávna úprava poskytuje dostatočný a účelný legislatívny základ k tomu, aby konania vo vzťahu k obetiam mohli byť vedené efektívne a s čo najmenšou mierou zásahu do ich (už spáchaným skutkom vo veľkej miere narušených) základných ľudských práv a slobôd. Položme si preto otázku: Je zvýšenie „empatie“ a zefektívnenie trestného konania vo vzťahu k obetiam domáceho násilia predmetom de lege ferenda alebo len utópiou v kontexte súčasnej trestnoprávnej úpravy Slovenskej republiky?

1. Obeť domáceho násilia ako svedok – poškodený v trestnom konaní vedenom v intenciách právnej úpravy Slovenskej republiky

Trestné konanie v Slovenskej republike (ďalej len „SR“) je obligatórne vedené predovšetkým v kontexte zákonných ustanovení trestnoprávných kódexov zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona (ďalej len „Trestný zákon“) a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „Trestný poriadok“). V prípade, ak je predmetom konania násilný trestný čin, je možné v rámci aplikačnej praxe popri vyššie zmienených právnych predpisoch uplatniť aj viaceré ustanovenia právnych predpisov civilného a správneho práva¹. Za účelom poskytnutia náhľadu do procesných postupov v rámci trestného konania vedeného v SR považujeme za dôležité konkretizovať jeho základné pojmy a zdefinovať postavenie obeť v trestnoprávnej legislatíve.

Trestným konaním sa v zmysle § 10 ods. 14 Trestného poriadku rozumie konanie vedené v zmysle Trestného poriadku, ktoré vo svojej podstate predstavuje proces, ktorého obsahom je zisťovanie toho, či možno určité konanie páchatelja klasifikovať ako trestný čin a súčasne akú sankciu mu možno za predmetné konanie uložiť. Samotné konanie sa musí viesť v súlade so základnými právami a slobodami a súčasne pôsobiť preventívne, upevňovať

¹ Napríklad zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore, zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov, zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch alebo zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

zákonnosť a celkovo pozitívne vplývať na výchovu občanov.² V rámci trestného konania rozlišujeme takzvanú **predsúdnú časť trestného konania** (vyšetrovanie), za vedenie ktorej je zodpovedný orgán činný v trestnom konaní³ (ďalej len „OČTK“). Trestná vec sa tak môže ukončiť buď vydaním meritórneho rozhodnutia už v predsúdnej časti trestného konania alebo sa prostredníctvom prokurátora dostáva pred zákonného sudcu, kedy sa začína súdna časť trestného konania. V rámci predsúdnej časti slovenské trestné právo rozlišuje dve základné štádiá jeho vedenia v podobe **predprípravného konania** (postup pred začatím trestného stíhania) a **prípravného konania**⁴. Kým v predprípravnom konaní OČTK preveruje dôvodnosť podnetu, ktorý bol prijatý v obsahovom vymedzení ako podozrenie zo spáchania trestného činu, prípravné konanie⁵ sa začína začatím trestného stíhania⁶, kedy je už nespochybniteľné, že oznamovaný skutok sa stal a naplňuje obligatórne znaky niektorého z trestných činov taxatívne vymedzeným v osobitnej časti Trestného zákona. Základný rozdiel medzi predprípravným a prípravným konaním je možné vymedziť v charakteristike procesného postavenia subjektov trestného konania a v rozsahu úkonov, ktoré sú OČTK oprávnené realizovať. Kým predprípravné konanie umožňuje za účelom zistenia relevantných skutočností realizovať iba výsluch osoby, voči ktorej podnet smeruje, respektíve osoby, ktorá by vedela podnet doplniť o nové skutočnosti, prípravné konanie poskytuje možnosť vykonania výrazne širšieho penza procesných úkonov a získania svedeckých výpovedí, ktorých realizácia v rámci predprípravného konania možná nie je.

Za dôležité považujeme aj poukázať na rozdiel v procesných postaveniach, ktoré môže potencionálna obeť trestného činu domáceho násillia v trestnom konaní nadobudnúť. V uvedenom kontexte môžeme uvažovať v rovine štyroch základných procesných postavení v trestnoprávnej rovine a to nadobudnutí statusu **oznamovateľa**, **svedka – poškodeného**, **obete** a **obzvlášť zraniteľnej obete**. Obligatórnou podmienkou na začatie trestného konania je oznámenie skutku, ktorý vykazuje znaky spáchania trestného činu. Skutok môže oznámiť ktorákoľvek osoba, nie len samotná obeť. V prípade, ak skutok oznámi obeť, nadobúda status **oznamovateľa**. V prípade, ak bude skutok oznámený osobou rozdielnou od obete, status

² IVOR, Jaroslav. Úvodný výklad. In: IVOR, Jaroslav, POLÁK, Peter, ZÁHORA, Jozef. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2017, s. 22.

³ Pod pojmom orgán činný v trestnom konaní sa v slovenskej legislatíve rozumie poverený príslušník Policajného zboru, vyšetrovateľ Policajného zboru a prokurátor ako dominus litis v rámci prípravného konania.

⁴ Predprípravné konanie nie je obligatórnym štádiom trestného konania v prípade, ak je už pri prvotnom podnete nespochybniteľné, že skutok sa stal a je trestným činom. V uvedenom prípade legislatíva umožňuje bezprostredné začatie trestného stíhania a prípravného konania.

⁵ V zmysle § 10 ods. 24 Trestného poriadku sa pod pojmom prípravné konanie rozumie úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej.

⁶ Trestné stíhanie môže byť začaté formálnym vydaním uznesenia o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku alebo vykonaním neodkladného, neopakovateľného alebo zaistovacieho úkonu počas vedenia trestného konania. Trestným stíhaním sa v zmysle § 10 ods. 14 Trestného poriadku rozumie úsek od začatia trestného stíhania až do právoplatnosti rozsudku, prípadne iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu vo veci samej.

oznamovateľa nadobudne daná osoba. Okamihom začatia trestného stíhania nadobúda obeť domáceho násilia procesné postavenie strany⁷ v trestnom konaní so statusom **svedka – poškodeného**. Poškodeným sa v zmysle § 46 ods. 1 Trestného poriadku rozumie osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, bola jej spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. V nadväznosti na predchádzajúci výklad je zjavné, že v prípade trestných činov domáceho násilia poškodený automaticky nadobúda status **obete trestného činu**, taxatívne vymedzenej v kontexte zákona č. 247/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o obetiach“), a to konkrétne v zmysle § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. a 2.⁸ Z dikcie predmetného ustanovenia vyplýva, že v kontexte slovenskej trestnoprávnej legislatívy je obeťou len „fyzická osoba“, ktorá exaktne vymedzeným spôsobom pocítila následky trestného činu. Avšak zákonná úprava poskytuje obeti domáceho násilia ďalšie, takzvané dodatočné, respektíve rozšírené práva v trestnom konaní, ku ktorým ich oprávňuje nadobudnutie statusu **obzvlášť zraniteľnej obete** (ďalej len „OZO“), zadefinovanom v § 2 ods. 1 písm. c) bod 4., 5., 6. zákona o obetiach.¹⁰ Obzvlášť zraniteľným obetiam v zmysle § 4 až § 9 zákona o obetiach prislúchajú špecifické práva v rozsahu práva na poskytnutie informácie, práva na poskytnutie odbornej pomoci, práva na právnu pomoc, práva na ochranu pred druhotnou alebo opakovanou viktimizáciou, či práva na odškodnenie.

2. Špecifické prvky vyšetrovania a formy pomoci poskytované obetiam trestných činov „domáceho násilia“

Pri vyšetrovaní trestných činov domáceho násilia sa stretávame s rôznymi definíciami predmetného protiprávneho konania. V uvedenom kontexte je domáce násilie možné vymedziť ako závažnú priamu alebo nepriamu agresiu medzi osobami žijúcimi v spoločnom prostredí, ktoré spájajú príbuzenské citové väzby¹¹. Z kriminalistického hľadiska sa za domáce násilie považuje násilné správanie v rodine, ktoré zahŕňa čin alebo opomenutie spáchané členom rodiny narušajúce telesnú, duševnú integritu alebo slobodu iného člena rovnakej rodiny

⁷ V zmysle § 10 ods. 10 Trestného poriadku sa stranou v trestnom konaní rozumie ten, proti komu sa vedie trestné konanie, poškodený, zúčastnená osoba a prokurátor. Subjektom trestného konania je každý, kto má a vykonáva vplyv na priebeh konania a komu tento zákon na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti.

⁸ Podľa § 2 ods. 1 písm. b) bod 1. zákona o obetiach je obeťou fyzická osoba, ktorej trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody. Podľa bodu 2. obeťou je aj príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel, osoba žijúca v spoločnej domácnosti.

⁹ Aktuálna právna úprava tak právnickej osobe v procesnom postavení svedka – poškodeného neumožňuje nadobudnúť status obete (bez priznania vybraných práv, ktorými disponuje len osoba zastávajúca uvedený status).

¹⁰ Podľa § 2 ods. 1 písm. c) bod 4. zákona o obetiach je obzvlášť zraniteľnou obeťou aj obeť trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby, ďalej v zmysle bodu 5. obeť trestného činu spáchaného násilím alebo hrozbou násilia z dôvodu jej pohlavia a v zmysle bodu 6. obeť trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej alebo druhotnej viktimizácie.

¹¹ HERETÍK, Anton. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. 3. prepracované a rozšírené vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010. s. 432.

alebo, ktoré vážne poškodzuje rozvoj jeho osobnosti.¹² Domáce násilie je charakteristické svojím cyklom, kde fázu narastania napätia, strieda fáza výbuchu, uzmiernenia a následne fáza pokoja v rôznych dĺžkach trvania s ich postupným skracovaním. Počas trvania môže domáceho násilie nadobúdať rôzne formy v podobe fyzického, psychického, ekonomického alebo sociálneho násilia, pričom v jednotlivých fázach cyklu môže byť zastúpená jedna alebo aj všetky jej formy. Je preto dôležité už počas prvej fázy vyšetrovania nepodceniť aj najmenšie príznaky existencie akejkoľvek z foriem.

V kontexte trestnoprávnej úpravy je pod skutkovú podstatu domáceho násilia možné subsumovať trestné činy s kvalifikačným znakom „spáchané na blízkej osobe“ vymedzené v kontexte ustanovení Trestného zákona, konkrétne trestné činy proti životu a zdraviu (§ 144 až § 158 - vražda, zabitie, ublíženie na zdraví), proti slobode a ľudskej dôstojnosti (§182 až § 202 – pozbavenie alebo obmedzenie osobnej slobody, znásilnenie, sexuálne násilie), proti rodine a mládeži (§208 – týranie blízkej a zverenej osoby), či iným právam a slobodám (§ 259 až § 360a – nebezpečné vyhrážanie, nebezpečné prenasledovanie). Okrem trestnoprávnej úpravy je protispoločenské správanie, ktoré vykazuje znaky nižšej miery nebezpečenstva pre spoločnosť a samotnú obeť, respektíve, ktoré nenapĺňa obligatórne znaky skutkovej podstaty niektorého z vymedzených trestných činov, možné „potrestať“ aj v zmysle netrestného práva v kontexte ustanovení § 49 ods. 1 písm. a) až e) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch (ďalej len „zákon o priestupkoch“) uložením sankcie v podobe pokarhania alebo pokuty. S prihliadnutím na charakter skutkov „domáceho násilia“, a to predovšetkým s poukázaním na pravidelné striedanie a opakovanie jednotlivých cyklov, ako aj stupňovanie intenzity násilia sa v Slovenskej republike uplatňuje princíp trestnoprávnej zodpovednosti priestupkovej recidívy, ktorý zabezpečuje, aby sa opakované násilné konanie zo strany páchatela v priebehu jedného roka, hoci bolo spáchané aj menej závažným spôsobom, posudzovalo už ako trestný čin.

Pri samotnom vyšetrovaní a dokazovaní trestných činov súvisiacich s domácim násilím je OČTK povinný už od prvotného úkonu, respektíve od oznámenia trestného činu na oznamovateľa alebo svedka – poškodeného „nazeráť“ ako na OZO. V rámci poučovacej povinnosti je OČTK povinný potencionálnej obeti vysvetliť všetky práva, ktoré jej v zmysle trestnoprávnych kódexov a zákona o obetiach prináležia a poskytnúť jej listinný dokument, takzvané „informácie pre obeť trestných činov“, kde sú jednotlivé práva v zrozumiteľnej podobe zadefinované a vysvetlené. Ďalej je OČTK v prípade, ak obeť a agresor obývajú spoločnú domácnosť realizovať inštitút „vykázania agresora zo spoločného obydli“ v zmysle §27a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore (ďalej len „zákon o PZ“)¹³, v nadväznosti na ktorý je obeť oprávnená počas trvania doby vykázania podať návrh na nariadenia neodkladného opatrenia v zmysle § 325 ods. 2 písm. e) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku¹⁴. Ďalšie špecifikum pri vyšetrovaní sa uplatňuje v prípade

¹² KYPTA, Pavel. *Kriminalistické a kriminologické aspekty zločinnosti*. Banská Bystrica: Belianom, 2013. s 96.

¹³ Vykázanie zo spoločného obydli je účinné po dobu 14 dní, pričom agresor sa nesmie k obeti priblížiť na vzdialenosť menšiu ako 50 metrov.

¹⁴ Neodkladným opatrením môže súd nariadiť aby strana nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia na nevyhnutne potrebnú dobu, teda aj po dobu dlhšiu ako 14 dní.

výsluchu svedka – poškodeného, kedy je obligatórne výsluch obete, ktorý je realizovaný za prítomnosti psychológa, zaznamenaný na kamerový systém z dôvodu vylúčenia potreby jeho opakovania v prípravnom konaní za účelom ochrany pred opakovanou viktimizáciou. O aktuálnosti problematiky domáceho násilia a potreby „osobitného“ prístupu k obetiam počas realizácie trestného konania svedčia aj legislatívne zmeny, ktoré od roku 2021 postupne nadobudli účinnosť. Za najdôležitejšie považujeme spomenúť možnosť obete požiadať o odškodnenie poskytované štátom kedykoľvek už v priebehu vedenia prípravného konania v prípade, ak je potvrdená dôvodnosť trestného konania (právna úprava pred novelou – až po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia súdu), zriadenie intervenčných centier, či rozšírenie povinnosti OČTK vo veci zabránenia styku páchateľa s obeťou a jej rodinnými príslušníkmi (za podmienky zachovania kontradiktórnosti konania s cieľom zabránenia opakovanej viktimizácie obete).

Už počas vedenia prípravného konania je OČTK v súčinnosti so zamestnancami poradenských centier, mimovládnych organizácií, liniek pomoci a intervenčných centier zameriavajúcich sa na pomoc obetiam domáceho násilia poskytovaný psychologický, právny aj sociálny druh pomoci. Prvotnú **psychologickú pomoc** je povinný poskytnúť príslušník Policajného zboru už priamo na mieste činu, prípadne počas prvotného kontaktu s obeťou a to v ústnej aj listinnej podobe (informovanie osoby ohrozenej domácim násilím o jej právach a organizáciách poskytujúcich pomoc obetiam). Na psychický stav obete počas realizácie procesných úkonov dohliada aj psychológ a v prípade ak je obeťou dieťa¹⁵ aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Následne sú v prípade potreby poskytnutia intenzívnejšej psychologickej pomoci obete nakontaktované na rôzne mimovládne organizácie, linky pomoci a intervenčné centrá. V vedenom kontexte považujeme za dôležité zmieniť práve nezastupiteľné postavenie intervenčných centier¹⁶, ktoré obetiam okrem psychologickej pomoci a krízovej intervencie poskytujú aj služby **sociálnej pomoci¹⁷ a právnej pomoci v civilnoprávnej aj trestnoprávnej rovine** (zastupovanie obete pred OČTK, pomoc pri spisovaní návrhu na vydanie neodkladného opatrenia alebo vybraných právnych podaní). Predstavujú špecifický druh inštitúcie, ktorý bol v roku 2021 vytvorený práve pre pomoc obetiam vybraného druhu násilia a v súčasnosti v plnej miere participujú na trestnom konaní (podporný subjekt pre obeť). Dovoľme si konštatovať, že cieľom zákonodarcu bolo vytvoriť druh „proaktívnej“ formy pomoci obetiam domáceho násilia, v zmysle ktorej sú príslušníci Policajného zboru povinní informovať vybrané intervenčné centrum za účelom oznámenia skutočností o skutku vykazujúcom znaky domáceho násilia, ako aj poskytnúť informácie o jeho obeti a agresorovi. Následne intervenčné centrum bezodkladne po obdržaní danej informácie kontaktuje obeť za účelom poskytnutia podpory a pomoci v prípade, ak s tým samotná bude súhlasiť a ponúkanú pomoc prijme. Ako sme už uviedli, prioritou OČTK pri vyšetrovaní predmetných trestných činov je aj v súčinnosti s vybranými organizáciami poskytnutie efektívnej a účelnej pomoci obetiam domáceho násilia. Avšak nie vždy je

¹⁵ Dieťaťom sa v zmysle § 127 ods. 1 Trestného zákona rozumie osoba mladšia ako 18 rokov.

¹⁶ Intervenčné centrum je zadefinované v § 28a zákona o obetiach ako akreditovaný subjekt, ktorý poskytuje krízovú intervenciu a odbornú pomoc obetiam v rozsahu udelenej akreditácie na území kraja alebo území uvedenom v rozhodnutí o udelení akreditácie.

¹⁷ Za účelom poskytovania sociálnej pomoci sú zriaďované aj poradenské centrá poskytujúce formy primárnej, sekundárnej a terciálnej prevencie.

ponúkaná pomoc akceptovaná a ochotne prijímaná obeťou, čo v mnohých prípadoch, aj s prihliadnutím na správanie a psychologické aspekty obeť môže viesť až k narušeniu procesných úkonov, skomplikovania ich priebehu, či dokonca k zmareniu vyšetrovania.

3. Vybrané psychologické aspekty správania obetí pred OČTK

Pri vyšetrovaní trestných činov obsahujúci element domáceho násillia sa v praxi pomerne často stretávame s javom, ktorý sme generálne nazvali **negatívna motivácia**. Negatívna motivácia sa viac-menej viaže priamo na svedkov a poškodených – obeť trestných činov. Negatívna motivácia predstavuje určitý faktický blok u konkrétnej osoby manifestujúci sa vo vóli nevypovedať pred vyšetrovateľom alebo operatívnym pracovníkom, ktorý nie je podložený zákonným výkonom svojho práva nevypovedať. Takzvaná primárna negatívna motivácia nespočíva vo využití práva nevypovedať v zmysle Trestného poriadku¹⁸, ale, ak hovoríme o obetiach domáceho násillia, pôjde o vnútorný psychologický blok, ktorý chráni obeť pred znovuoživením stresujúcich zážitkov z predmetného skutku nevyvolaním pamäťovej stopy do vedomia a jej následnej reprodukcie pred vyšetrovateľom alebo operatívnym pracovníkom¹⁹. Pamäťová stopa o prežitej traumatickej udalosti sa obeťou spracováva rôznymi spôsobmi. V nej sa odrážajú myšlienkové procesy, emocionálne rozpoloženie, ako aj fyziologický stav svedka²⁰. Zväčša sa veľmi rýchlo ukladá do nevedomia, z dôvodu aby nebola extrahovaná a zároveň nevyvolávala mentálnu bolesť vo vedomí. Extrakcia takejto pamäťovej stopy je jednoduchšia vždy bezprostredne po skutku a nie po určitej dobe, keď je spracovaná a už vytesnená. Vyšetrovateľ, ktorý má záujem na získaní obsahu tejto pamäťovej stopy po určitej dobe, vyvoláva extrakciu spočívajúcu v opakovanom prežívaní a teda vyvolávaním mentálnej bolesti u obeť. Je preto prirodzené, že pre obeť je tento človek nepriateľský element. Avšak bezprostredné výsluchy obeť po skutku sú veľmi efektívny spôsob, kedy aj napriek vyvolaniu mentálnej bolesti u obeť dokáže vyšetrovateľ zachytiť adekvátny obsah pamäťovej stopy za predpokladu, že obeť neutrpeľa dočasnú krátkodobú amnéziu.

S pojmom negatívna motivácia sa do určitej miery asociujú rôzne blokačné alebo obranné mechanizmy osobnosti spočívajúce v základných emóciách, ktoré slúžia na ochranu jedinca pred úzkosťou a vnútornými konfliktami. Ako jeden z prvých elementov v negatívnej motivácii si dovoľíme uviesť **prvok hanby** zo situácie, ktorú obeť prežila. Kvôli hanbe, pocitu zneuctenia a studu, sú obeť schopné dokonca klamať, zapierať alebo sa zastávať páchatela skutku. Ako demonštráciu prvku hanby z aplikačnej praxe si dovoľíme uviesť situáciu, kedy bolo v prípravnom konaní vznesené obvinenie konkrétnej osobe pre zločin týrania blízkej osoby a zverenej osoby. Samotný skutok sa skladal z množstva dielčich útokov, ktoré sami o sebe mali maximálne priestupkovú rovinu. Poškodená týmto skutkom absolvovala dlhotrvajúcu psychoterapiu, pričom bola vypočutá ošetrojúca psychologička, ktorá okrem iného skonštatovala, že po pol roku terapie sa jej poškodená priznala, že bola invazívnym spôsobom znásilnená svojím manželom – obvineným. Poškodená skutok do detailu v rámci

18 Zákonný dôvod - právo svedka/poškodeného odprieť vypovedať je v slovenskej trestnoprávnej úprave reflektované v § 130 Trestného poriadku.

¹⁹ HERETÍK, Anton. *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019. s. 109.

²⁰ KUBÍK, Ondrej. *Investigatívna psychológia*. 2 doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. s. 373.

terapie opísala, ale nebola schopná vypovedať pred vyšetrovateľom. Poškodená v dôsledku hanby túto skutočnosť nikdy pred vyšetrovateľom neuviedla, ale traumou nahradila podaním trestného oznámenia za menej závažné skutky. Páchateľovi bolo vznesené obvinenie na základe výpovede ošetrojúcej psychologičky, avšak dozorujúci prokurátor sa nestotožnil s názorom vyšetrovateľa a trestné stíhanie pre zločin znásilnenia bolo administratívne prerušené podľa § 228 ods. 1 Trestného poriadku.

Ďalší z prvkov, s ktorým sa v prípade negatívnej motivácie pri vyšetrovaní skutkov vo veci podozrenia zo spáchania domáceho násillia stretávame je takzvaný **prvok zľahčovania** alebo bagatelizácie násillného chovania, kedy obeť prejavuje súcit, lásku alebo obdiv voči agresorovi²¹, v dôsledku čoho sa môže u obeť prejavíť vznik takzvaného Štokholmského syndrómu²². Na vysvetlenie uvedeného elementu v negatívnej motivácii by sme si dovolili uviesť konkrétny, do určitej miery až absurdný prípad z aplikačnej praxe vyšetrovateľov, v prípade ktorého starší manželský pár obýval vybranú záhradkársku chatku, požíval v nadmernej miere alkoholické nápoje, pričom manžel v priebehu rokov stupňoval agresivitu voči svojej manželke. Útoky spočívali prevažne v drobnom ublížení na zdraví. Posledný zadokumentovaný útok spočíval v napadnutí manželky rozbitým sklom od fľaše alkoholu do oblasti tváre, kde jej spôsobil hlboké rezné poranenia. Po privolaní policajnej hliadky poškodená uviedla, že nič sa nestalo a je to jej chyba, pričom bola očividne zranená. Po celú dobu vyšetrovania poškodená zľahčovala konanie svojho manžela a všetku vinu brala na seba. U obvinenej bol vyvinutý silný Štokholmský syndróm. Podľa vedomostí autorov bol obvinený právoplatne odsúdený.

Prvok vytesnenia určitej spomienky je posledný a z hľadiska vyšetrovania najnebezpečnejší spôsob pochovania pamäťovej stopy, nakoľko obeť si prestane na danú vec pamätať. Vytesnenie alebo vytlačenie predstavuje určitý obranný mechanizmus vylučujúci podnet, ktorý vyvoláva napätie a nepokoj z vedomia²³. Môže ísť zväčša o následok posttraumatického stresového syndrómu z detstva. V konkrétnom prípade z praxe došlo k typickému spôsobu rýchleho vytesnenia traumatického zážitku. Poškodená bola fyzicky napadnutá so sexuálnym motívom, páchateľ - sused bol na mieste zadržaný. Bolo začaté trestné stíhanie pre zločin sexuálneho násillia podľa § 200 ods. 1 Trestného zákona v štádiu pokusu podľa § 14 Trestného zákona. Svedkom incidentu bola iba poškodená a páchateľ. V rámci úvodného vyťaženia policajnou hliadkou, ktorá zasahovala v priebehu pár minút poškodená uviedla detaily skutku. Pri následnom vyťažení operatívnymi pracovníkmi odboru kriminálnej polície v priebehu niekoľkých hodín uvádzala už menej jasné kontúry, ale na skutok si pamätala. Z oboch vyťažení bol spísaný detailný úradný záznam. Na druhý deň poškodenú vypočúval vyšetrovateľ v procesnom postavení svedka - poškodeného, avšak ku priebehu samotného skutku sa nevedela už vyjadriť. Vznesenie obvinenia muselo byť teda založené iba na úradných záznamoch. Ako ďalší reálny prípad k vytesneniu by sme sa chceli zmieniť o skutku, ktorý

²¹ CAUTIN, Robin, LILIENFELD, Scott: *The Encyclopedia of Clinical Psychology*. 5 Volume (Set). United Kingdom: Wiley, 2015. s. 2156.

²² Štokholmský syndróm je fenomén, ktorý opisuje situáciu, v ktorej rukojemník začína vyjadrovať súcit a sympatiu voči páchateľovi. V niektorých situáciách dochádza až k bodu, kde rukojemník ochraňuje páchateľa.

²³ SCHLESINGER, M. a kol.: *Zvyšovanie poznatkov o výhodách prevencie opakovanej viktimizácie*. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2004. s. 37.

bol založený na tom, že poškodená po hádke s priateľom išla na byt s neznámym mužom, kde mala byť sexuálne napadnutá. Akonáhle sa poškodenej podarilo opustiť miesto činu, zavolať priateľovi a spoločne išli na políciu podať trestné oznámenie, kde detailne opísala skutok. Páchateľ bol stotožnený a bolo začaté trestné stíhanie pre zločin sexuálneho násillia podľa § 200 ods. 1 Trestného zákona. V nasledujúcich výsluchoch poškodená odmietla vypovedať pred mužom. Následne odmietla vypovedať aj pred vyšetrovateľom. Znaleckým skúmaním psychologička skonštatovala, že ide o znovuprežívanie traumatického zážitku u poškodenej, avšak z detstva, pričom nie je pravdepodobné, že došlo v tomto prípade k sexuálnemu násilliu. Je zjavné, že v uvedenom prípade poškodená vytesnila traumatický zážitok z detstva a podvedome vyhľadávala situácie, ktoré jej ho pomáhali znovu prežiť. Trestné stíhanie bolo v tomto prípade zastavené.

Vyššie uvedené prvky negatívnej motivácie majú za následok systematické **zakoreňovanie traumy**. V tomto štádiu sa prístupy terapeutov, psychológov a psychiatrov môžu rozchádzať so záujmami vyšetrovateľov, nakoľko každá zo skupín sleduje iné ciele. Primárnym záujmom vyšetrovateľov je náležite zistiť skutkový stav, zatiaľ čo lekári sledujú primárne dobro pacienta. Ako teda sklbiť záujmy polície a lekárskeho personálu? Na prvý pohľad je zjavné, že v prípade obetí trestných činov domáceho násillia sa do konfliktu dostáva ústavné právo obvineného na obhajobu²⁴, z ktorého vyplýva právo zúčastňovať sa na každom procesnom úkone a byť počas neho aktívny²⁵ – teda klásť otázky procesným stranám verzus právo obeť na mentálnu a telesnú integritu²⁶. Vychádzame zo skúseností, že v mnohých prípadoch si takzvané obeť domáceho násillia doslova vymýšľajú, a teda zachovanie kontradiktórnosti v prípravnom konaní je na mieste. Autori článku, pôsobiaci vo funkcii vyšetrovateľov za svoju kariéru vyšetrovali rôzne trestné činy súvisiace s domácim násillím, vrátane trestných činov znásillenia v zmysle § 199 Trestného zákona, sexuálneho násillia podľa § 200 Trestného zákona, sexuálne zneužívania podľa § 201 Trestného zákona a týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, pričom v praxi sa viac ako 50 % oznamovaných skutkov preukázalo ako nepotvrdených alebo vymyslených a predmetné trestné konania boli z uvedeného dôvodu zastavené, respektíve trestná vec bola odmietnutá alebo postúpená na priestupok. V uvedenom prípade by sme chceli poukázať na prípady takzvaných falošných podaní, respektíve oznamovateľov domáceho násillia, teda ľudí, ktorí si skutok úplne vymysleli s cieľom dosiahnuť určité výhody. V uvedenom kontexte v krátkosti zmienime jeden podľa nášho názoru až bizarný prípad, ktorý bol založený na trestnom oznámení domáceho násillia maloletým 9-ročným chlapcom, ktorý obvinil svojho otčima, že ho týra fyzickým násillím a má doma strelné zbrane. Preverovaním bolo zistené, že maloletý si celé obvinenie vymyslel, lebo žiarlil na otčima s tým, že jeho mama sa mu dostatočne nevenuje. Návod ako podať správne trestné oznámenie dostal od spolužiaka, ktorý sa vrátil z reedukačného centra²⁷.

²⁴ Čl. 50 bod. 3 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

²⁵ O právach a povinnostiach obvineného pojednáva § 34 Trestného poriadku.

²⁶ Čl. 16 bod. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

²⁷ Reedukačné centrum v zmysle § 122 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) poskytuje na základe výchovno-vzdelávacieho programu a individuálneho reedukačného programu deťom do veku 18 rokov s možnosťou predĺženia o jeden rok, výchovu a vzdelávanie vrátane prípravy na povolanie s cieľom ich opätovného začlenenia do pôvodného sociálneho prostredia na žiadosť dieťaťa.

Záver

V závere si dovoľíme položiť otázku z úvodnej časti príspevku: „Je zvýšenie „empatie“ a zefektívnenie trestného konania vo vzťahu k obetiam domáceho násilia predmetom de lege ferenda alebo len utópiou v kontexte trestnoprávnej úpravy Slovenskej republiky?“. Hoci v podmienkach kriminálnej polície Slovenskej republiky neexistuje ustálený, písomne podložený postup pri preverovaní a následnom vyšetrovaní trestných činov súvisiacich s domácim násilím, u jednotlivých súčastí krajských policajných riaditeľstiev sa pri vyšetrovaní aplikuje obdobný zaužívaný postup, ktorý sa s prihliadnutím na stupeň jeho závažnosti k procesným stranám modifikuje. Avšak zastávame názor, že je nesmierne dôležité, a to aj s prihliadnutím na psychické nepohodlie obete pri jej účasti na požadovaných procesných úkonoch, aby jednotlivé úkony boli realizované čo najprecíznejšie a najdetailnejšie už v úvodnej fáze vyšetrovania, inak dochádza k spracovaniu traumatickej udalosti už skôr zmieneným spôsobom, čo môže mať za následok zmarenie celkového účelu vyšetrovania. Ako už bolo uvedené v predchádzajúcej časti, prístup a procesný postup vyšetrovateľov pri vyšetrovaní trestných činov domáceho násilia je dovoľíme si tvrdiť jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré majú vplyv na celkový výsledok vyšetrovania. OČTK musí disponovať vysokou mierou empatie s obeťou za účelom vytvorenia vzájomnej dôvery, citlivým prístupom, ochotou „byť tu kedykoľvek pre obeť“ bez vytvárania zbytočného nátlaku a zvyšovania psychického napätia, schopnosťou kladenia správnych otázok a uvedením, že v trestných konaniach nemožno nič podceňiť a každá – možno na prvé počutie nevýznamná informácia môže byť v konečnom dôsledku tou „najpodstatnejšiou“.

V rámci základných problémov, ktoré pri súčasných procesných postupoch zaužívaných v procese vyšetrovania vidíme, považujeme za potrebné poukázať predovšetkým na kontradiktórnosť prípravného konania, kedy každý jeden úkon realizovaný pred vznesením obvinenia páchatelovi sa musí zopakovať po vznesení obvinenia za prítomnosti obhajcu obvineného, obvineného alebo minimálne musí byť obvinený o týchto úkonoch upovedomený. V prípade obetí domáceho násilia môže dochádzať práve k celkovému vyčerpaniu opakovanými výsluchmi, na čo spoliehajú najmä obhajcovia obvinených, a to takým spôsobom, že chcú opakovať výsluchy k čiastkovým otázkam, ktoré podľa nich neboli dostatočne zodpovedané. Uvedené môže viesť až k odmietnutiu obete opakovane vypovedať, frustrácii a v následnom štádiu konania až neudeleniu súhlasu na stíhanie páchatela, nakoľko je jej blízka osoba²⁸. Práve výsluch poškodeného (obete), ktorá je vypočúvaná za účelom získania dôkazu vo forme obsahu svedeckej výpovede, je jedným zo základných a kľúčových dôkazov na začatie trestného stíhania v zmysle § 199 ods. 1 Trestného poriadku a významný dôkaz pre vznesenie obvinenia v zmysle § 206 ods. 1 Trestného poriadku a podania obžaloby v zmysle § 234 Trestného poriadku. V uvedenom kontexte by zaužívané pravidlo „opakovanie je matka múdrosti“ nemalo platiť, respektíve za žiadnych okolností by sa ním nemal riadiť OČTK pri vyšetrovaní násilných trestných činov. Konflikt ústavného práva obvineného na obhajobu verzus právo obete na mentálnu a telesnú integritu ako dôsledok aktuálnej

²⁸ V zmysle § 211 Trestného poriadku sa pri taxatívne zadefinovaných trestných činov sa trestné stíhanie môže začať a v trestnom stíhaní pokračovať len za podmienky udelenia súhlasu s vedením trestného stíhania poškodeného, v danom prípade osobou, ktorá sa považuje za osobu blízku páchatelovi skutku.

právnej úpravy vidíme aj vo vzťahu špeciality v trestnoprávnej rovine (vzájomné dopĺňanie základného a „špeciálneho“ ustanovenia právnej normy trestnoprávných kódexov a zákona o obetiach). Je nespochybniteľné, že aj napriek neustálej snahe zákonodarcu o priznanie väčšieho penza práv obetiam trestných činov domáceho násilia je právo podozrivého, respektíve obvineného na obhajobu v zmysle zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky silnejšie ako procesné práva obete, respektíve právo na život a zdravie.

V nadväznosti na vyššie uvedené sú výsluchy obetí trestných činov domáceho násilia realizované vždy na kameru a teda sa vylučuje akákoľvek možnosť ich manipulácie. Avšak máme za to, že vyšetrovateľ v prípravnom konaní vedenom v intenciách trestnoprávnej úpravy v Slovenskej republike je povinný realizovať široké penzum procesných úkonov, ktoré by v primeranej miere bolo potrebné realizovať až pred súdom Slovenskej republiky. Uvedené je dôsledok problematiky ťažkého formalizmu trestného procesu v Slovenskej republike, ktorý vidíme ako dlhodobý problém, respektíve až ako takzvaný prvok „absurdity“ v rámci slovenského trestného práva. Prílišný formalizmus, administratívna zaťaženosť a zdĺhavosť a komplikovanosť prípravného konania a realizácie procesných úkonov poskytujú práva pre obvinených do takej miery, že vyšetrovací spis, ktorý je prokurátorovi predložený s návrhom na podanie obžaloby na konkrétneho páchatela vo veľkej miere prípadov spĺňa náležitosti toho, aby mohol priamo o páchatelovi rozhodnúť nezávislý súd, a to na základe dôkazov, ktoré boli do spisového materiálu zabezpečené počas vedenia prípravného konania. V podmienkach slovenského trestného práva si tak dovoľíme povedať, že máme inštitút nie vyšetrovateľov Policajného zboru, ale takzvaných „vyšetrovacích sudcov“ s jedinou výnimkou, že neurčujú výšku trestu. Zastávame názor, že do času účinnosti legislatívnej zmeny, ktorá by mala pozitívne dôsledky na odstránenie formalizmu prípravného konania je zefektívnenie trestného procesu v podmienkach SR v súčasnosti len „utópiou“. Avšak k zvýšeniu empatie a zlepšeniu samotného prístupu k obetiam môže prispieť každý jednotlivec ako OČTK individuálne, z vlastnej iniciatívy, a to kedykoľvek počas vedenia trestného konania.